

СКАРБИ РІДНОГО КРАЮ

(матеріали до курсу “Історичне краєзнавство Сумщини”)

Немає сенсу черговий раз наголошувати на необхідності і важливості вивчення минулого свого народу, своєї землі. Зрозуміло також, що не можна любити і поважати Батьківщину, не знаючи і не люблячи минулого свого міста, села, вулиці, рідної школи. Саме тому вже кілька років у Сумському державному університеті викладається курс “Історичне краєзнавство Сумщини”, один з матеріалів до якого подається нижче.

Перше, що спадає на думку при слові “скарб”, - це величезні скрині-сундуки або бочки, оббиті фігурним кованим залізом і наповнені золотими монетами, дорогоцінним камінням, коштовними прикрасами. А ще - таємниці всіляких політичних колізій, піратські рейди, підземні ходи, печери. Одним словом, скарби асоціюються, з одного боку, з грошима і можливістю раптового збагачення, з іншого - з романтичними подорожами, інтригами та пригодами.

Майже завжди під час пошукових студій, розвідок, археологічних досліджень доводиться спілкуватися з місцевими жителями, часто - людьми немолодими, старожилами навколишніх сіл. Звичайно, вони цікавляться, що ж то ми шукаємо, розглядають знахідки, потім починають переповідати те, що чули ще в дитинстві від старого дідуся або бабусі, а ті, мовляв, в свою чергу, від своїх батьків та дідів.

Як правило, в цих легендах-оповідках йдеться про бій зі шведами (можливі варіанти - з татарами, поляками), що колись тут відбувся, про полкову, церковну, князівську або ханську скарбницю, яку довелося залишити, бо не встигли її вивезти - такою важкою вона була. Місце ж, де захований цей скарб, відоме, треба лише покопати... Можуть бути сюжети на тему золотої карети, возів з книжками в коштовних оправках, золотих човнів, зброї, оздобленої дорогоцінним камінням, золотом.

Цікаво, що такі розповіді мають свої особливості. Скажімо, якщо дія відбувається в сільській місцевості, то й скарби виявляються закопаними глибоко у землю або в підніжжя великого пагорба. Якщо ж йдеться про місто, то переважає *абсолютно правдива* версія про підземні ходи, що тягнуться на багато верст і проходять навіть під річками.

Такі оповіді поширені, зокрема, в старих містах - Ромнах, Путивлі, Конотопі, Глухові. Правда, в цих містах є й деякі реальні підстави для цього. Це підземні переходи, які правильніше було б називати підземними коридорами або нульовими поверхами. Колись вони зв'язували між собою численні церковні та господарські будівлі. Сьогодні, коли вже не існує більшості храмів і їхнє колишнє місцерозташування забулося, ці коридори, склади, льодники дають яскравий матеріал для всіляких фантазій і збуджують уяву.

Характерно, що в існування підземних ходів, в яких начебто зберігаються скарби, інколи вірять і люди досвідчені - історики, архітектори, журналісти. Але складно навести хоча б один приклад, коли на підставі таких народних переказів вдалося б відкрити який-небудь скарб. В дійсності все прозаїчніше, хоча разом з тим і романтичніше.

Люди завжди вірили, та й часто вірять і сьогодні, у щасливий випадок, в чудесне везіння. Тим паче, що випадків, коли й дійсно було знайдено той чи інший скарб, не так вже й мало. Час від часу газети, радіо, телебачення сповіщають про такі сенсаційні знахідки. Але це завжди є випадковістю. Навіть археологи, розкопуючи давні пам'ятки, не знають наперед, які конкретно речі їм відкриються.

Як правило, скарб - це речі, що були заховані їхнім володарем під час якоїсь небезпеки, скажімо, нападу ворогів або злочинців. Власник скарбу приховував його, поклавши у скриньку або горщик, загорнувши у шкіру, подалі від стороннього ока, в надії повернутися, коли небезпека мине. Все це робилося крадькома, і окрім володаря про це ніхто не повинен був відати, інакше хтось інший міг би привласнити скарб. Якщо ж він пролежав у схованці століття, а то й тисячоліття, то зрозуміло, що колишній володар загинув або помер, не маючи змоги повернутися і забрати свою власність.

Скарби є надзвичайно цінним джерелом історичної інформації. Справа в тому, що їх завжди приховували від стороннього ока під час небезпеки, утаємничували, тобто на відміну від більшості дій тієї чи іншої людини - демонстрації бідності або, навпаки, хизування багатством, скарби об'єктивно відбивають соціальний і майновий стан особи.

В цілому, всі скарби можна умовно поділити на дві групи: ті, що складаються з грошей (звичайно, металевих, - такі скарби звуть монетними), та ті, що містять речі. Трапляються і комбіновані скарби, в яких разом з речами зустрічаються і монети. Але це буває досить рідко і свідчить, що скарб приховували на швидку руку.

Справа в тім, що наявність грошей у складі скарбу, як правило, є показником того, що вони були в той час в обігу. Отже, на них можна було обміняти і речі, тобто продати їх, отримавши еквівалентну вартість у вигляді більш зручних для зберігання компактних монет.

Якщо монети були срібними або золотими, то звичайно їхня вартість з часом помітно не змінювалася. Але трапляються скарби і з мідних п'ятаків. Ці монети в більш пізні часи вже не були грошима в повному розумінні слова, а являли собою звичайний металобрухт або предмети колекціонування. У ХІХ столітті багато таких *мідних* скарбів, вага яких іноді сягала кількох кілограмів, було виявлено на Україні, зокрема на Сіверщині - в Кролевецькому, Глухівському, Новгород-Сіверському повітах. В присутності державних чиновників складався відповідний акт, і монети потрапляли на переплавку. В свій же час - тоді, коли вони *ходили*, - це були досить значні суми.

Речові скарби складаються з дорогоцінного посуду, ювелірних виробів, що мають велику художню та історичну цінність, або з речей господарського призначення.

Операції, пов'язані з купівлею-продажем, в давні часи відбувалися значно рідше, ніж в наші дні. Значні ж торговельні угоди, наприклад, пов'язані з великими партіями хутра, шкіри, тканин, зерна, солі, носили сезонний характер або й взагалі відбувалися раз на кілька років. Це було зумовлено часом збору врожаю, заготівлею хутра, ритмічністю руху торговельних караванів, що, в свою чергу, залежав від політичних обставин на торговельних трасах-гостинцях.

Таким чином, гроші тривалий час залишалися нерухомими, а оскільки сейфів, банків, ощадних кас не існувало, то й доводилося приховувати їх до зручної нагоди.

Показовими в цьому смислі є факти виявлення монетних скарбів по маршрутах древніх торговельних магістралей. Гроші осідали у місцевого населення, яке вело торгівлю з купцями і жило на берегах річок, неподалік від шляхів, по яких і рухалися торговельні флотилії та купецькі валки.

Сьогодні дослідники саме по місцях *випадіння* скарбів часто можуть встановити напрямок того чи іншого торговельного шляху. Обов'язково десь неподалік будуть залишки давнього населеного пункту. А якщо таких скарбів трапилося кілька в одному районі, то це означає, що тут сходилося кілька доріг і знаходилося місце, де

купці відпочивали, укладалися угоди, відбувалися торги, обмінювалися або перевалювалися товари.

Саме через ці торговельні факторії, своєрідні перевалочні пункти і розходилося по слов'янських землях, пізніше по Русі, срібло у вигляді монет. Інколи монети виконували свою пряму функцію, виступаючи в якості грошей, а частіше потрапляли у майстерні ювелірів, щоб перетворитися на прикраси, посуд, церковний реманент.

Виходячи із кількості знахідок скарбів на конкретній території, тобто густоти їхнього скупчення, кількісного та вартісного складу монет, приналежності їх до певного часового проміжку та місцевості, де їх карбували, можна з високим ступенем достовірності визначити не лише маршрути купців, але й обсяги торговельних операцій та час, коли вони здійснювалися. Навіть більше - співставивши лабораторними методами склад монет і срібних речей з різних пам'яток (інколи віддалених від місця відкриття скарбів на сотні кілометрів), можна говорити і про шляхи просування та ареал розповсюдження срібла та масштаби його використання.

Звичайно, приховували речі найбільш цінні, а отже - рідкісні для свого часу, тобто не обов'язково це були монети, вироби з дорогоцінних металів або каміння. Це могли бути і речі побутового та господарчого призначення, наприклад, знаряддя праці - коси, наральники, чересла. Сьогодні такий сільськогосподарський реманент, що являє собою поїдені іржею непривабливі залізні вироби, звичайно ж, нічого не коштує у грошовому смислі. У свій же час він становив неабиякий капітал.

Проте сьогодні такі речі мають вже іншу цінність - вони становлять інтерес як матеріали, що значно розширюють наші знання про минуле. Скажімо, стосовно сільськогосподарських знарядь, зокрема їхньої форми, складу металу, з якого вони виготовлені, та інших ознак, археологи в сукупності з іншими даними встановлюють, що саме вирощували колишні господарі цих речей, як обробляли ґрунт, рентабельність вирощування тієї чи іншої культури, рівень ковальської справи і технологічні особливості. Навіть сама наявність певної кількості тих чи інших речей або їхня відсутність може бути важливою ланкою в системі обґрунтування певних висновків та узагальнень.

Нижче зупинимося на кількох скарбах, знайдених на Сумщині.

СКАРБ ТЕРЕЩЕНКА

У 1878 р. на хуторі Ф.Н.Терещенка було знайдено скарб коштовних речей, що складався з колтів, криновидних підвісок до намиста, двох перснів, гривни і оправленої у срібло підвіски з зеленуватого каменя. Збереженість речей була низькою.

Добре зберігся щиток від персня, малюнок на якому, можливо, міг бути пов'язаним з князівськими знаками. За якістю виготовлення він є продуктом другорозрядної майстерні, хоча й не рядової - тут володіли такими складними методиками, як чорніння та гравірування по сріблу. Час виготовлення колтів, як вважає Б.О.Рибаков, - XI ст.

ПРОРИС ЩИТКА ВІД ПЕРСНЯ.
ЗА Т.І.МАКАРОВОЮ

Важливо було б дізнатися, де саме було знайдено цей скарб. У літературі він проходить "клад Ф.Н.Терещенка", що був знайдений "на хуторі Терещенка" у Путивльському повіті Курської губернії, ніби десь неподалік від літописного Виру (нині - м.Білопілля).

Складність у тому, що Терещенки - відомі підприємці-цукрозаводчики, меценати, засновники кількох музеїв у Києві і володарі великих приватних колекцій старовини та живопису, мільйонери - володіли багатьма землями, в тому числі на Глухівщині та Путивльщині. Їхні маєтності часто переходили від одного представника династії до іншого. Як зазначається у літературі, цей скарб був подарований Російському історичному музею у Москві Федором Николовичем, але невідомо, чи саме на його володіннях його було знайдено, чи на землях брата, сестри, батька, чи ще когось з родичів.

ТАЄМНИЦЯ ПАГОРБА ТРИФОН. ХАРІВСЬКИЙ СКАРБ

Осінь тільки ще починала набирати силу, було тепло, зелено. Головною ознакою вересня були майже повністю чорні поля - врожай було зібрано, закінчувалася оранка під озимину.

Старенький тракторець надривно гуркотів, інколи фиркаючи,

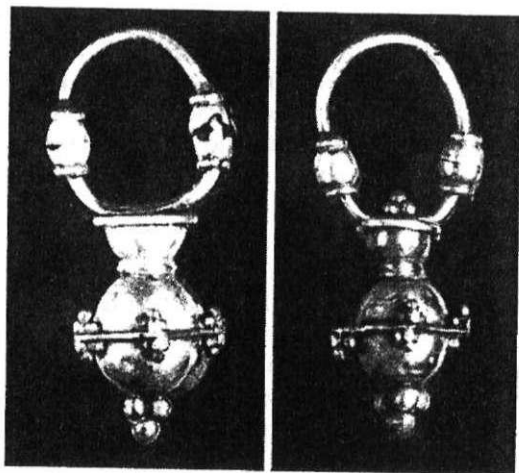
проте посувався повільно - занадто глибоко цього разу плуг вривався в ґрунт. Поступово машина заповзла на невелике, пласке підвищення, дмухнула синьою хмаркою і рушила далі до кінця гону. Потім, розвернувшись, зупинилася.

Зовсім поруч був Сейм, неподалік - гайок, за ним в даліні темнів ліс. Урочище це місцеві жителі називають Трифон, мовляв, жив колись чоловік з таким ім'ям, сюди ходив рибалити. А старі люди, заперечуючи, казали, що назва та ще раніше була, з давніх часів, з дотатарських...

В кабіні було жарко, але робота не була занадто важкою: орати - не косити. Якщо й не дуже точно покласти борозну - великого гріха не буде, бо поле ж чисте.

Раптом тракторист помітив вигорнуті з землі шматки обпаленої глини - друзки посуду на цьому полі не були дивиною. А ось начебто скло блиснуло на сонці, а потім ще, і ще. Звідки тут скло? Зроду не бувало. Тракторист заглушив мотор, підпалив цигарку і, залишивши дверцята відчиненими, повільно пішов вздовж борозни розім'ятися та й глянути, що то він зачепив плугом. Було це 12 вересня 1949 року...

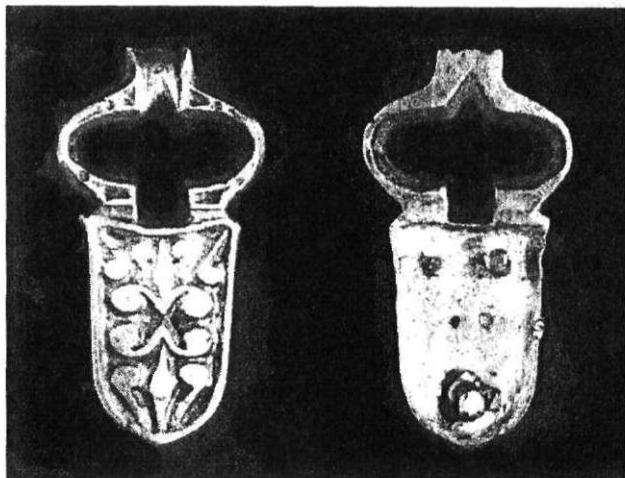
Через кілька днів на Путивльщину в с.Харівка, неподалік від якої і знаходиться урочище Трифон, приїхав Д.Т.Березовець. Вчений-археолог добре знав ці місця, неодноразово проводив розкопки слов'янських пам'яток у басейні Сейму, деякий час працював у Путивльському музеї.

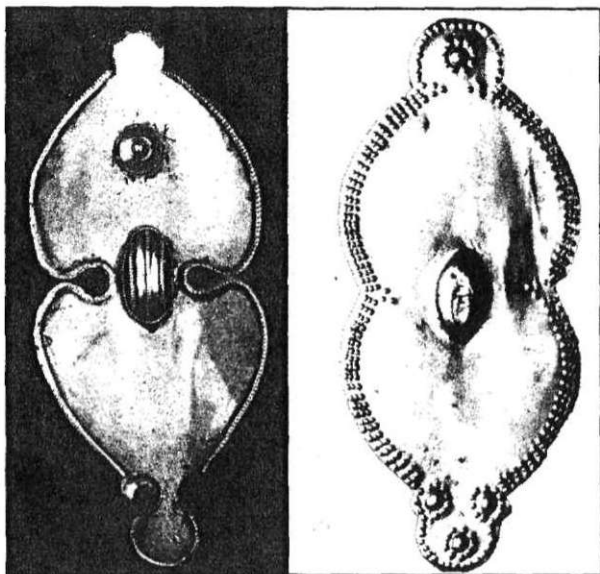

В першу чергу дослідник розпитав селян, чи не траплялися подібні знахідки в інших місцях. Виявилось - ні. Потім поговорив з механізаторами, зустрівся з трактористом, який першим побачив те, заради чого приїхав сюди Дмитро Тарасович. Виявилось, що плуг вигорнув з землі скарб високохудожніх золотих та срібних слов'янських прикрас VIII ст., що знаходився у горщику. Оскільки тракторист не одразу помітив знахідку і продовжував орати, то окремі речі разом з ґрунтом були розтягнуті плугом. На місці знахідки археолог заклав розкоп 10х10 м, а вздовж борозни - траншею довжиною 100 м та завширшки - два з половиною. Як виявилось, це була не марна справа. Окремі речі траплялися на відстані 60 м від місця їхнього скупчення, тобто від давньої схованки.

Всього ж у складі Харівського скарбу, а саме під такою назвою ця знахідка ввійшла у науковий обіг, було кілька десятків золотих та срібних прикрас та 110 черепашок. Це були сережки, підвіски та браслети, шийні гривни, 6 фібул-застібок, пряжки.

У 1952 р. Д.Т.Березовець опублікував статтю з детальним описом та аналізом скарбу. Виявилось, що речі з Трифона мають аналогії з прикрасами скарбу відомого Пастирського городища, знайденого теж у 1949 р., проте останні зроблені більш примітивно - методом лиття, і в більшості - бронзові. Серед речей з Харівки немає жодної литої. Техніка виконання значно складніша і вишуканіша - вона наближається до ювелірної техніки часів

Київської Русі. Всі серги та лунниці прикрашені зерню та імітацією скані - одними з найскладніших методів нанесення візерунків.

Також Д.Т.Березовець зазначав, що речі цього скарбу зроблені з металів високої проби, *“причому чим складніша техніка виготовлення речі, тим більша кількість дорогоцінного металу, що знаходилась в ній. Так, серги, прикрашені зерню та сканню, мають пробу 875-916°, в той час як простіші вироби мають пробу 600°”*.

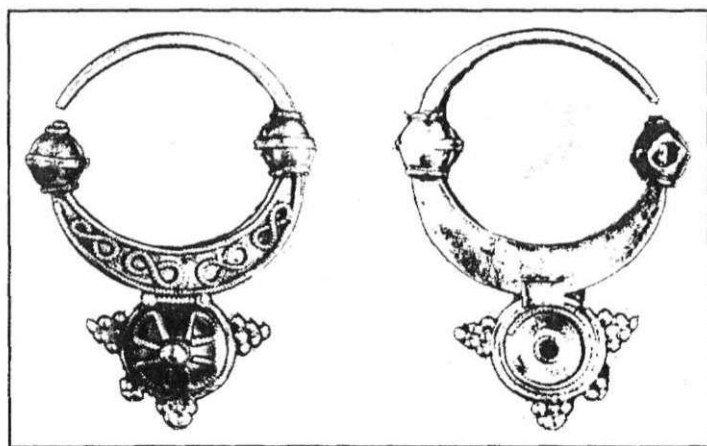
Речі з Харівського скарбу є характерними для перехідного періоду в естетичному розвитку наших предків. Вони немовби демонструють своєрідний рубіж, коли спостерігається поступовий відхід від магічного значення мистецьких мотивів та композицій до більш високого естетичного артистизму. Вишукана техніка виробів потребувала віртуозного вміння. Наприклад, сережки цього скарбу: до дужки знизу кріпиться місяцеподібна платівка (звідси такі сережки та аналогічні вироби називають лунницями), а під нею - прикраса у формі півкулі, по периметру якої розташовані зернятка, що нагадують виноградне гроно. Щоб їх виготовити, треба було заздалегідь відлити малесенькі срібні кульки-зернятка і потім припаяти їх одне за одним, надаючи необхідних форм. На цих речах

бачимо і елементи, виготовлені в техніці скані - тоненький дротик туго скручували, потім його загинали, створюючи той чи інший візерунок, і вже потім припаювали на рівне тло. В одній парі сережок бачимо на лунниціях по чотири елементи, виконані сканню у вигляді цифри "8". Ось як із захопленням пише про це мистецтвознавець Д.В.Степовик: *"Який пошук краси, прагнення до розмаїтості! Простіше робити сережки за одним зразком. Адже непросто скрутити вручну дротик цифрою "8", та так, щоб не видно було найменших його кінчиків... Але митець прагнув не спрощення, а справжньої довершеності, щоб його річ милувала око"*.

Нанесення зерні та скані, окрім бездоганного смаку, вимагало ще й надзвичайного терпіння, витримки та ретельності - варто було лише трішки не дотримати необхідної температури або неточно притулити дротик або зернятку, і весь виріб міг бути зіпсований. Дивовижна технічна вправність і високий естетизм наших ювелірів-художників явно свідчать про тривалу мистецьку і духовну спадкоємність, що сягає своїм корінням у глиб віків.

Також дуже високої, майже віртуозної майстерності вимагала від ювеліра технологія нанесення емалей. Невелика за розмірами пряжка від ременя - єдина річ з Харівського скарбу, виконана із застосуванням такого методу. Лицьовий бік пряжки був прикрашений виїмчатою емаллю, яка заливалася в спеціально викарбовані гнізда. Час зробив своє - від емалі збереглися лише сліди.

Найбільш близьким до Харівського скарбу є Івахниківський скарб, відкритий у 1905 р. біля с.Івахники (Яхники), що неподалік Лохвиці. М.О.Макаренко, який досліджував цей скарб, відносив його до VIII-IX ст., а Д.Т.Березовець датував Харівський скарб сторіччям раніше.

Цікаво, що скарб знаходився у горщику, розбитому плугом. По його фрагментах вчений встановив, що цей горщик має прямі аналогії, тобто дуже схожий з посудом Волинцевського могильника та поселення, що теж датується VII-VIII ст.

Таким чином, кілька, на перший погляд, невиразних уламків посудини можуть відіграти дуже важливу роль в питаннях датування та приналежності прикрас до тієї чи іншої культури.

Речі скарбу були у вжитку, як зазначив Д.Т.Березовець, досить тривалий час, про що свідчить стертість серг та шийних гривен, сліди ремонту.

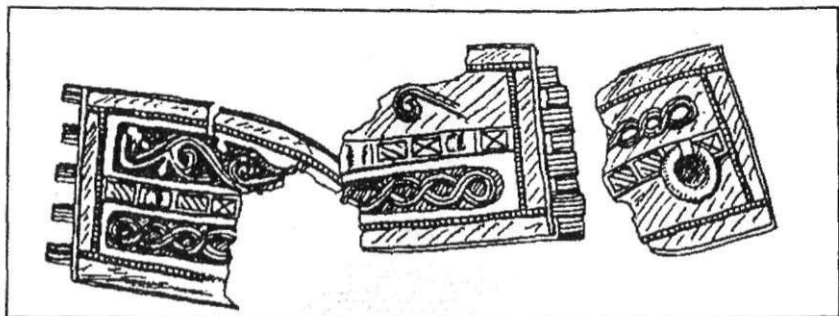
Такі коштовності, очевидно, носили не кожного дня, тому можна припустити, що скарбом користувалося не одне покоління.

МУТИНСЬКИЙ СКАРБ

У 1956 р. у с.Мутин на Кролевеччині було випадково знайдено скарб срібних прикрас, що складався з браслета-наручня, псевдовитого браслета, трьох підвісок та трьох намистин. Інтерес представляє браслет-наручень, що зберігся у вигляді трьох фрагментів. Два з них складають одну стулку, від іншої зберігся лише уламок. Наручень було відлито у кам'яній формочці з наступною художньою обробкою - карбуванням, гравіруванням, позолотою та чорнінням. Орнамент досить простий, геометричний, у вигляді трикутників, з'єднаних вершинами, ламаних ліній та круглих крапок.

На думку мистецтвознавця О.Р.Тищенка, орнамент, можливо, символізував зорану землю та краплі грозового дощу. Верхня частина центрального поля, очевидно, символізувала квітучу рослинність, майбутній врожай, а нижня - воду, необхідну рослинам.

Такий комплекс символів втілює ідею, пов'язану з водою як основою життя - тобто ідею родючості. Зв'язок символіки зображень зі святкуванням русалій є незаперечним.

ПРОРИС ФРАГМЕНТІВ БРАСЛЕТА-НАРУЧНЯ (ЗА О.РТИЩЕНКОМ)

Окремо слід підкреслити багатство і досить високу складність художньо-технічних засобів виразу, що демонструється у поєднанні срібних, позолочених та чорнених ділянок з гравірованими контурами орнаментациї.

Подібного типу орнаменти зустрічаються і на інших виробках давньоруського мистецтва. Проте низка особливостей дає можливість говорити про місцеве виробництво прикраси, генетично пов'язаної з культурою сіверян.

Відсутність антропо- або зооморфних зображень свідчить про збереження і актуальність давніх елементів слов'янських вірувань. Певний ренесанс язичества, як відомо, спостерігається на Русі у другій половині XII ст., що й відбилося у сюжеті наручня.

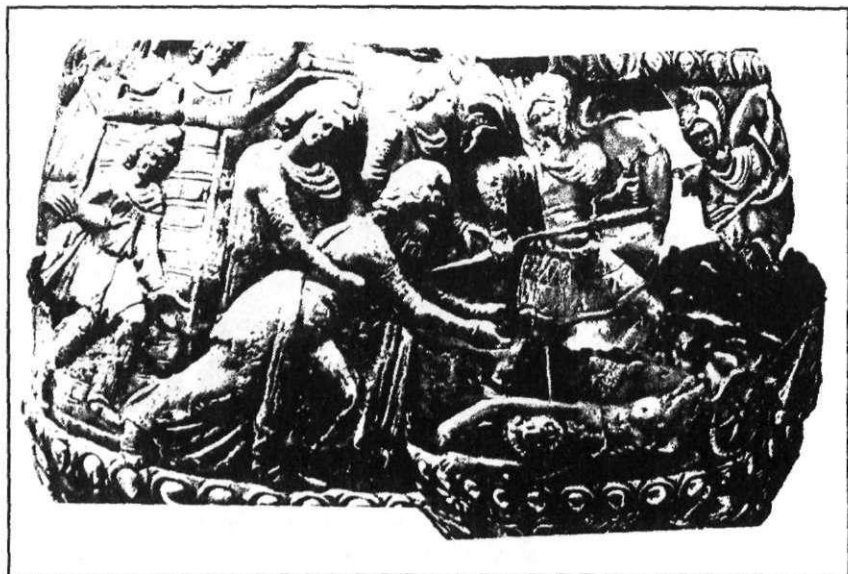
“ІПАДА” НА БЕРЕЗІ БОРОМЛІ. ЖИГАЙЛІВСЬКИЙ СКАРБ

У 1964 р. на околиці с. Жигайлівка Тростянецького району під час земельних робіт ковш бульдозера вигорнув забруднену металеву посудину з загадковими зображеннями. Там же було знайдено й інший металевий глек, що був більш простим - великих розмірів, грушовидної форми з широким манжетом на шийці, прикрашеним виноградним гроном та листями аканту.

Згодом ці рідкісні речі завдяки клопотам місцевого краєзнавця В.С.Клеця потрапили до Сумського краєзнавчого музею.

Першою сповістила про знахідку Сумська обласна газета “Ленінська правда”.

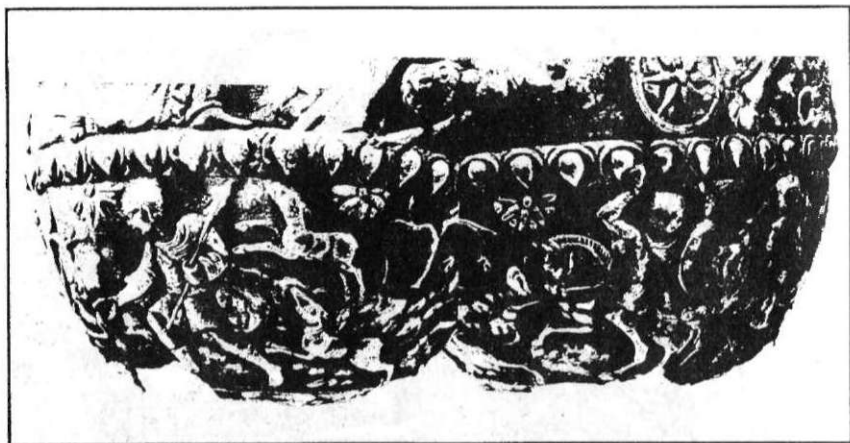
Автор статті, науковий працівник Сумського краєзнавчого музею Л.П.Сапухіна розповіла про знахідку і подала досить детальний опис її оздоблення, акцентувавши увагу на майстерно виконаному зображенні, що розміщувалося

“трьома сюжетними поясами.

На нижньому поясі - сцени полювання на диких звірів. Озброєні мечами і списами, мисливці вже вступили в запеклу сутичку з лютими хижаками. Ось мчить зі списом у руці вершник. Ніби вітрило, розвівається за його спиною широкий плащ.

В іншому місці гривастий лев скочив на круп коня, але людина не розгубилася і, прикривши себе щитом, готується нанести смертельний удар хижаків. Мисливцям допомагають собаки.

Середній пояс зображує бій біля стін фортеці. Летять бойові колісниці, завзято б'ються воїни, старик у фригійській шапочці в розпачі простягає руки до вбитого юнака, а з кріпосних стін спостерігають за битвою збентежені жінки...

Ідилічним сценам з життя пастухів присвячений третій пояс. Верхню частину посудини оздоблено листям, гронами винограду”.

Л.П.Сапухіна віднесла знахідку до пізньоримського часу і пов’язала її з колом імпорту черняхівської культури, датуючи IV-V ст. Як виявилось пізніше, це перше визначення було правильним.

Згодом газетна публікація потрапили на очі мистецтвознавцю В.Г.Пуцку - фахівцю на рідкість обізнаному і енергійному.

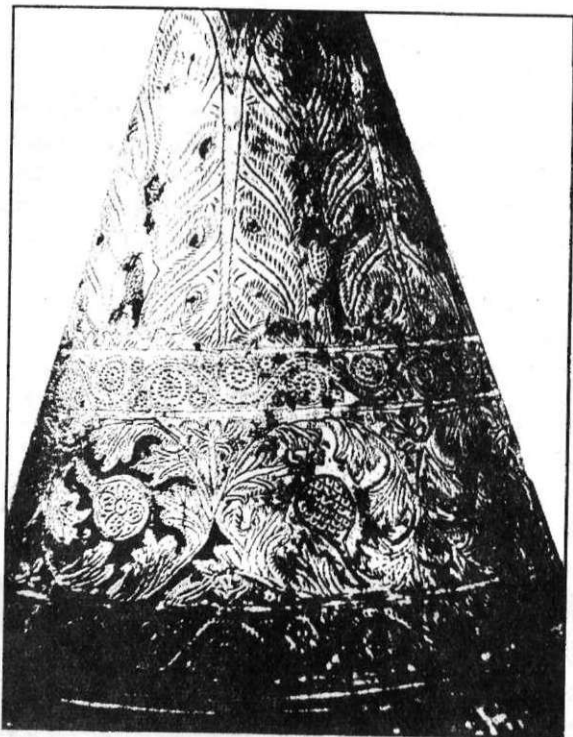
І ось він вже їде до Сум і ретельно досліджує ювелірний виріб. Датую його IV ст. В зображеннях глека мистецтвознавець знайшов аналогії до окремих сюжетів “Іліади”, де, зокрема, описано помсту Ахіллеса за смерть свого друга Патрокла. Ахіллес за ноги прив’язав до колісниці вбитого ним Гектора і проїхав таким дивним способом біля стін Трої. На середньому фризі Жигайлівської вази є немов ілюстрація цього.

Ось як коментує це зображення В.Г.Пуцко:

“На тлі міських мурів з людськими фігурами репрезентовано утримуваного юнаком старого, котрий тягнеться, простірши руки, до тіла мертвого сина, прив’язаного до колісниці.

Кінь летить, ледь торкаючись копитами землі, а править колісницею озброєний списом воїн з урочисто піднятим щитом”.

Жигайлівська ваза з карбованим сюжетом з “Іліади”

належить до золотарського мистецтва пізньоантичного-ранньовізантійського часу.

Інший глек з гладкою поверхнею та інкрустованою орнаментальними мотивами верхньою частиною теж датується кінцем IV - початком V ст.

Знахідку з околиць Жигайлівки, мабуть, можна лише умовно відносити до скарбу. Як вважає В.Г.Пуцко, це були залишки поховання якогось багатого варварського, тобто місцевого вождя.

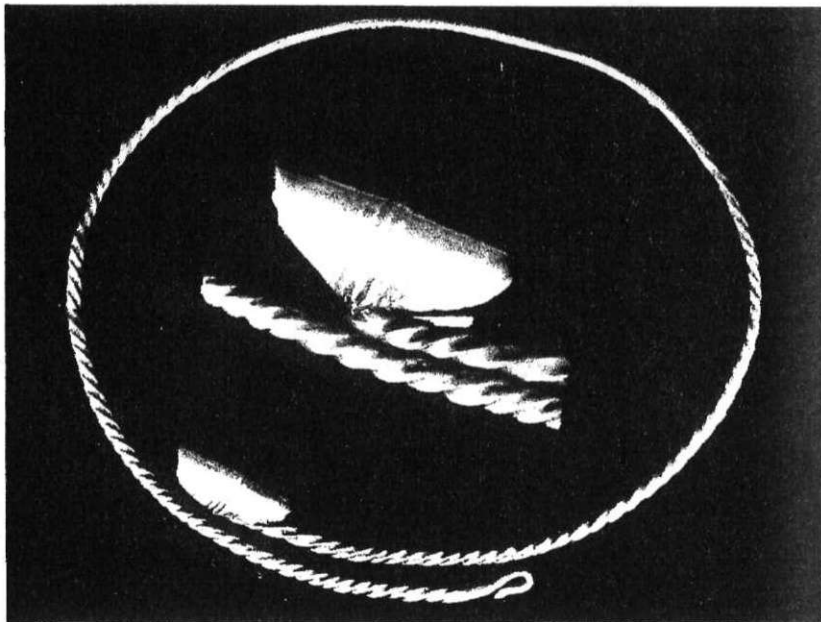
Цікаво, що у 1804 р. поблизу слободи Жигайлівка під час оранки натрапили на бронзову посудину "в виде сулеи старинной формы", наповнену 1450 римськими монетами I-II ст.

АНДРІЯШІВСЬКИЙ СКАРБ

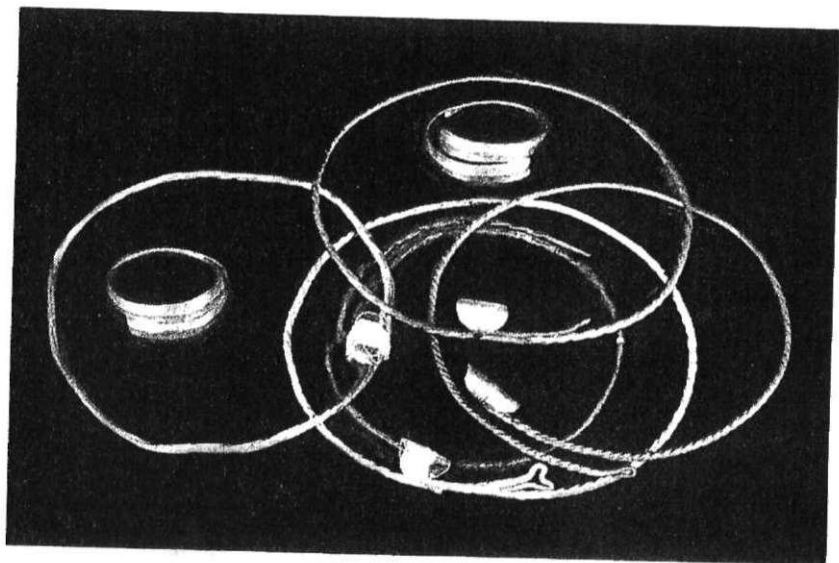
Особливо цікавими виявилися результати нещодавніх досліджень поселення Мельники I біля с. Андріяшівка Роменського району Сумської області, де на майданчику спорудження чергової свердловини для добування природного газу проводилися охоронні археологічні розкопки під керівництвом Г.В.Жарова та Р.В.Терпиловського.

Селище знаходиться на 20 км південніше Ромнів на мисоподібному виступі низького острова-останця в заплаві Сули. Археологами було виявлено 13 майже пустих господарських ям і невелику напівземлянку з глинобитною піччю в кутку. В цьому житлі 26 листопада 2002 р. і було відкрито унікальний скарб.

Він складався з п'яти гривен (шийних обручів) і двох браслетів. Під час реставрації виявилося, що обидва браслети і дві гривни були виготовлені з срібла і чудово збереглися.

Ще дві гривни, бронзові, огорнуті тонкою срібною бляхою (плаковані), збереглися дещо гірше, а бронзова прикраса була дуже корозована. Парні браслети мали розширені кінці, що заходили один за один. Вони прикрашені вздовж поздовжнього ребра двома смугами заглиблень - так званім *“вовчим зубом”*.

Усі гривни були однотипними: вони виготовлені з круглого або квадратного в перетині дроту і дещо перекручені (тордовані) навколо своїх вісей, що надавало їм вигляд плетива. Один з кінців кожної гривни (крім бронзової, де вони не збереглися) був оформлений у вигляді простої або подвійної петлі, а інший - своєрідного персня чи сідла. Ці щитки з тонкої бляхи, що найкраще збереглися у срібних гривнах, були орнаментовані поперечними валиками.

Схоже, що весь комплект вийшов з рук одного майстра, котрий виготовив його, скоріш за все, на замовлення однієї особи. Про це свідчить певна стилістична єдність усіх виробів. Крім того, в основі кожної речі був дрiт діаметром 3,5 мм, а гривни і браслети виконані з застосуванням однакових технологічних прийомів (лиття, волочіння дроту, кування, плакування).

За культурно-хронологічним визначенням Г.В.Жаров та Р.В.Терпиловський відносять скарб до волинцевської культури, датуючи його VIII ст., і припускають, що власницею скарбу була дружина представника старшини одного з племен сіверян, і, що цілком можливо, скарб було заховано під час одного з набігів хозар.

ЛІТЕРАТУРА

1. Рыбаков Б.А. Ремесло Древней Руси. - М.: Издательство Академии Наук СССР, 1948. - С. 238, 242, 310-314.
2. Березовець Д.Т. Харівський скарб // Археологія. - Т. VI. - К.: Видавництво Академії наук Української РСР, 1952. - С. 112-117.
3. Сатухін П. "Харівський скарб" // Більшовицька зброя. - 1952. - 21 вер.
4. Березовець Д.Т. До питання про літописних сіверян // Археологія. Т. XIII. - К.: Видавництво Академії наук Української РСР, 1953. - С. 28-44.
5. Сатухіна Л.П. Знахідка в Жигайлівці // Ленінська правда. - 1966. - 6 бер.
6. Котляр Н.Ф. Кладонискательство и нумизматика. - К., 1974. - 128 с.
7. Тищенко О.Р. Мутинський скарб XII-XIII ст. // Археологія. - №32. - 1979. - С. 96-101.
8. Пуцко В.Г. Серебряные кувшины из Жигайловки // Вестник древней истории. - 1984. - №4. - С. 77-89; *Он же*. Ранневизантийский серебряный кувшин со сценами из "Илиады" // Памятники культуры. Новые открытия. - 1984. - Л., 1986. - С. 382-395.
9. Макарова Т.И. Черное дело Древней Руси. - М., 1986. - 156 с.
10. Степовик Дмитро. Скарби України. - К.: Веселка, 1990. - С. 21-24.
11. Брайчевський М.Ю. Скарби знайдені і незнайдені. - К., 1992. - 84 с.
12. Звагельський В.Б. Таємниця пагорба Трифон // Червоний промінь. - 1993. - №25.
13. Романова Г.А. О топографии кладов римских монет на Левобережье Днепра // Археологічні старожитності Подесення. - Чернігів, 1995. - С. 122-124.
14. Жаров Г.В., Терпиловський Р.В. Скарб срібних прикрас VIII століття з Андріяшівки на Сулі. - К., 2004.
15. Пуцко В.Г. "Іліада" на березі Боромлі // Сумська старовина. - 2006. - №XVIII-XIX. - С. 20-25.